

Tiszteletkör

Történeti tanulmányok
Draskóczy István egyetemi tanár
60. születésnapjára

Dorukcu Keth

Tiszteletkör

Történeti tanulmányok
Draskóczy István egyetemi tanár
60. születésnapjára

Budapest, 2012

Szerkesztette:

Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

A kötet megjelenését az ELTE Bölcsészettudományi Kar támogatta

© A tanulmányok szerzői, 2012

© A kötet szerkesztői: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

© Bella Katalin

ISBN 978 963 312 095 8

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: Hunyady András, ügyvezető igazgató

Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Nyomdai munkák: Multiszolg Bt.

Tipográfia: Anders Tibor

Borítóterv: Váraljai Nóra

Tartalom

Tabula Gratulatoria	11
Rövidítésjegyzék	13
Köszöntők	
<i>Borsodi Csaba</i>	
Draskóczy István 60 éves	19
<i>Bertényi Iván</i>	
„Nihil utilius sale et sole”. A hatvanesztendő Draskóczy István köszöntése	21
Politikatörténet	
<i>Pálóczi Horváth András</i>	
Nomád betörések Magyarországra a 10–11. században	27
<i>Bárány Attila</i>	
Anglia királya és a morvamezei csata.....	39
<i>Zsoldos Attila</i>	
Rátót nembéli Domokos nádor megyéi	47
<i>C. Tóth Norbert</i>	
Nádorváltások a Zsigmond-korban (1386–1437). Az 1439. évi 2. tc. nyomában	53
<i>E. Kovács Péter</i>	
Zsigmond király milánói koronázása	67
<i>Teke Zsuzsa</i>	
Mátyás és Firenze	85
<i>Fedelez Tamás</i>	
Újlak ostroma (1494)	97
<i>Péterfi Bence</i>	
Az 1491. évi pozsonyi béke kiskapui. Egy cseh zsoldoskapitány, Jan Zvolský alsó-ausztriai birtokszerzése	105
<i>Horn Ildikó</i>	
Egy különleges születésnap ajándék. János Zsigmond és az 1564. évi tordai országgyűlés	117
<i>Honvári János</i>	
Lépni vagy nem lépni? Egy megghiúsult magyarországi kísérlet a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz való csatlakozás ügyében (1966–1967)	125

Gazdaság és kereskedelem

Keglevich Kristóf

A garamszentbenedeki bencések és Újbánya polgárai a 14. század közepén..... 137

Simon Zsolt

Az erdélyi szászok adói Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt 145

Nikolicza Erika

Boroszló és Görlitz lehetséges szerepe a budaiak magdeburgi joggal való megismerkedésében 155

Arany Krisztina

Magyarországi hitelezésre vonatkozó adatok az 1427. évi firenzei Catastóban..... 165

Kenyeres István

A bányakamarák szerepe a Magyar Királyság jövedelmeiben a 15–16. században 177

Gecsényi Lajos

Egy budai polgár adóssági pere a birodalmi kamarai bíróság előtt (1519–1533) 189

Bessenyei József

Szeged, Várad, Debrecen, Nagyszombat. Változások a Magyar Királyság kereskedelmi rendszerében Mohács után, különös tekintettel a hitelezésre 199

Buza János

Ódutka – jó dutka. Adalék a 16–17. századi pénzforgalom történetéhez 207

Pap Ferenc

A só harmincadolása Kolozsváron (1599–1637) 217

R. Várkonyi Ágnes

Sónk és kenyérünk. A Rákóczi-kori sóbányászatról és sókereskedelemről 223

A város és világa

Nagy Balázs

William FitzStephen a 12. századi Londonról 239

Szende László

Esztergom kézművessége a tatárjárás idején 245

Tringli István

Sátoraljaújhely első kiváltságai 251

Spekner Enikő

„Egy és ugyanazon szabadság alatt”. Két város, egy kiváltságlevél: a pesti kiváltságlevél szövevényes története 261

Weisz Boglárka

Egy hamis oklevél nyomában. A nagyszombatiak 1267. évi kiváltságlevele 271

Font Márta

A monostor mint településformáló tényező. Adalékok a középkori Pécsvárad történetéhez 277

<i>Petrovics István</i>	
A középkori Pécs idegen származású polgárai	283
<i>György Székely</i>	
Les droits des hôtes « Latins » et « Saxons » dans les autonomies urbaines et territoriales de la Hongrie médiévale	293
<i>Skorka Renáta</i>	
Pozsony a bécsi közvetítőkereskedelem árnyékában	301
<i>Csukovits Enikő</i>	
Emlékezés élőkről és holtakról. Miskolc-nyelv-használat és polgári vallásosság	311
<i>Majorossy Judit – Szende Katalin</i>	
Libri civitatum. Városkönyvek a középkori Magyar Királyság közigazgatásában	319
<i>Valter Ilona</i>	
Késő középkori szőlőművelés írott és tárgyi emlékei Pásztó mezővárosban	331
<i>Szabó Péter</i>	
Várad, a három részre hullt Magyarország virtuális fővárosa. Egy oklevél olvasatai	341
<i>Rüsz-Fogarasi Enikő</i>	
A fejedelemségkori Beszterce polgárainak öröklési tendenciái	349
<i>J. Újváry Zsuzsanna</i>	
A kétféle nemesség kérdése Kassán a 16–17. században	361
<i>Bariska István</i>	
Presztízspér az Esterházyak és Kőszeg között (1699–1737)	371
<i>Dubniczky Zsolt</i>	
A pesti Festetics-palota. Egy 19. századi főúri rezidencia kialakulása	381
Vár és vidék – társadalom	
<i>Feld István</i>	
Az Árpád-kori Magyarország püspöki székvárainak kérdéséhez.....	395
<i>Nógrády Árpád</i>	
Három Sáros megyei birtokról	407
<i>Horváth Richárd</i>	
Mitől vár a vár? Márkusfalvi Máriássy István várépítési kísérlete 1507-ben	421
<i>Neumann Tibor</i>	
Régi genealógiai legendák nyomában. Szapolyai István nádor házasságai, leányai és leánytestvérei	431
<i>Pálosfalvi Tamás</i>	
Dobrakucsától Kőaljáig. Egy konfliktus és háttere a Jagelló-kori Magyarországon	439
<i>Kelényi Borbála</i>	
Kanizsai Dorottya végrendelete és társadalmi kapcsolatai.....	451
<i>Glück László</i>	
Egy sókamrai hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák	459

Művelődés és műveltség*Sz. Jónás Ilona*

Venantius Fortunatus utazása Itáliából Galliába a 6. század első felében 473

Bubnó Hedvig

A zene a lélek felemelője. A zsoltározási gyakorlat és a lelki fejlődés összefüggései a clunyi szerzetességben 481

*Molnár Péter*Limoges-i János: *Morale somnium Pharaonis*. Egy „uralkodótükör” vélelmezett magyar vonatkozásai és valódi jelentősége 491*Körmendi Tamás*

A „varasdi jelenet” kritikája. Megjegyzés Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez 503

Csákó Judit

Néhány megjegyzés Albericus Trium Fontium krónikájának magyar adataihoz 515

Somogyi Szilvia

Megjegyzések egy 1298-as egyházi bírósági per margójára 527

Blazovich László

A szomszédjog intézménye a középkori jogkönyvekben 537

Solymosi László

A hiteleshelyek számának alakulása a 14–15. században 545

Vadas András

A nyulak-szigeti apácakolostor és a Duna 561

Mikó Gábor

Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján.

Megjegyzések a Thuróczy-kódex történetéhez..... 573

Veszprémy László

A Képes Krónika és Anonymus kéziratának utóéletéhez 587

G. Etényi Nóra

Thököly Imre és az európai politika szerencsekereke 597

Hanny Erzsébet

A budai zsidók levele 607

Kalmár János

Bécs a 18. század közepének magyar látogatói szemével 617

Historiográfia*Ferenc Makk*

De l'État de Saint Étienne..... 625

*Thoroczkay Gábor**Clio bűvöletében* – egy középkorkutató szemszögéből 639

<i>Ress Imre</i>	
Thallóczy Lajos középkori délszláv okmánytárainak keletkezéséhez	647
<i>Érszegi Géza</i>	
„minálunk majd nem büntetésnek tartják a levéltári szolgálatot” – Pauler Gyula 1874–1875. évi külföldi tanulmányútjának tanulságai	657
<i>Vörös Boldizsár</i>	
„A történelem veszedelmei” és a történészek stratégiái. Néhány sajátos eljárás a szakmai eredmények közreadásánál az 1949–1989 közötti magyar történettudományban	665
Draskóczy István publikációinak jegyzéke (1975–2011)	673
Köszönetnyilvánítás	687

TABULA GRATULATORIA

Almási Tibor
Altmann Júlia
B. Nyékhelyi Dorottya
Bak Borbála
Bakáts Bernadett
Batizi Zoltán
Bella Katalin
Bencze Zoltán
Berlász Jenő
Bertók Lajos
Bodó Sándor
Csaplár-Degovics Krisztián
Csorba Csilla
Déri Balázs
Dezső Tamás
Dobszay Tamás
Dózsa Gábor Zoltán
Dreska Gábor
Emőkey István
Erdmann Gyula
Erdődy Gábor
Érszeginé Sin Ágota
Farbaky Péter
Fazekas István
Gádor Judit
özv. Gerics Józsefné
Ladányi Erzsébet
Gyuricza Anna
Horváth Iván
Irásné Melis Katalin
Izsák Lajos
Jakab Péter
Jusztin Márta
Kanyó Ferenc
Kérdő Katalin
Kerny Terézia
Klaniczay Gábor
Klement Judit
Kosztá László

Kovács Eszter
Kovács Zsuzsanna
Kövér György
Kozári Monika
Kozma Béla
Krász Lilla
Kreutzer Andrea
Kuczogi Zsuzsanna
Laczlavik György
Lakatos Bálint
Laszlovszky József
Lovas Borbála
Lővei Pál
Madas Edit
Magyar Eszter
Magyar István Lénárd
Magyar Károly
Majoros István
Marosi Ernő
Mészáros Orsolya
Mikó Árpád
Miskolczy Ambrus
Molnár Antal
Mordovin Maxim
Munkácsy László
Novák Veronika
Németh György
Oborni Teréz
Oswald Júlia
Pajkossy Gábor
Pálffy Géza
Pandula Attila
Papp Klára
Petrik Iván
Pinke Zsolt
Piti Ferenc
Polgár Balázs
Poór János
Pósán László

Prokopp Mária
Rácz György
Sághy Marianne
Sarbak Gábor
Schmidtmayer Richárd
Selmeczi Kovács Attila
Sebestyén Ilona
Soós István
Sölch Miklós
Süttő Szilárd
Szabad György
Szabó Csaba
Szántay Antal
Székely Gábor
Szentmártoni Szabó Géza
Szovák Kornél
Szoleczky Emese
Szögi László
Szuhay Miklós
Szvoboda Dománszky
Gabriella
Toma Katalin
Torbágyi Melinda
Tóth Csaba
Tóth Krisztina
Török Márta
Urbán Máté
Vadász Sándor
Vajnági Márta
Vass Előd
Végh András
Visi Zsuzsanna
Zádor Judit
Zimányi Vera
Zsinka László
Zsidi Paula
Zsidi Vilmos

Rövidítésjegyzék

AcAr	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Bp. 1951–).
AcHA	Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae (Bp. 1953–).
AcUSz	Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae (Szeged 1955–).
AÉ	Archaeológiai Értesítő (Pest, Bp. 1868–1948., 1950–).
AHun	Ars Hungarica (Bp. 1973–).
ÁMTF	<i>Györffy György</i> : Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp. 1963–1998.
AOkl	Anjou-kori oklevéltár. I–XV., XVII., XIX–XXI., XXIII–XXVIII., XXXI. Főszerk. Kristó Gyula – Almási Tibor. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczi Lajos – Kőfalvi Tamás – Kristó Gyula – Makk Ferenc – Piti Ferenc – Sebők Ferenc – Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2010.
AOkmt	Anjoukori okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. Bp. 1878–1920.
AtSz	Agrártörténeti Szemle (Bp.–Gödöllő, 1957–).
ÁÚO	Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874.
BpR	Budapest Régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása (Bp. 1889–).
BpTOE	Budapest történetének okleveles emlékei. I–II. Csánky [Csánki] Dezső gyűjtését kieg., s. a. r. Gárdonyi Albert. III/1–2. Összeáll. Kumorovitz L. Bernát. Bp. 1936–1987.
CDCr	Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Edidit Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium auxilio Regiminis Croat., Dalm. et Slav. Collegit et digestit T[adeus] Smičiklas. I–XVIII. Zagrabiae 1904–1990.
CFH	<i>Albinus Franciscus Gombos</i> : Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCI. I–IV. Bp. 1937–1943. Repr. Bp. 2005–2011.
CJH	Magyar törvénytár – Corpus Juris Hungarici. (1000–1868). Millenniumi emlékkiadás. I–VI. Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1896–1901.
Csánki	<i>Csánki Dezső</i> : Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Bp. 1890–1913.
DHA	Diplomata Hungariae antiquissima (accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia). I. (1000–1131). Edendo operi praefuit Georgius Györffy, adiuverunt Johannes Bapt. Borsa – Franciscus L. Hervay – Bernardus L. Kumorovitz – Julius Moravcsik. Budapestini 1992.
DRH 1301–1457.	Decreta regni Hungariae 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis – Vera Bácskai. Bp. 1976.

- DRH 1458–1490. Decreta regni Hungariae 1458–1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis – Geisa Érszegi – Susanna Teke. Bp. 1989.
- Engel: Adattár* *Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája, 1301–1457.; Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp. 2001.*
- Engel: Arch. Fejér* *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. I–II. Bp. 1996. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I–XI. Budae 1829–1844.*
- DF Magyar Országos Levéltár (Bp.), Fényképgyűjtemény (U szekció), Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL Magyar Országos Levéltár (Bp.), Mohács előtti gyűjtemény (Q szekció), Diplomatikai Levéltár.
- EM Erdélyi Múzeum (Kolozsvár 1814–).
- HK Hadtörténelmi Közlemények (Bp. 1888–).
- HO Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Kiadják: Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr–Bp. 1865–1891.
- KMTL Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál – Makk Ferenc. Bp. 1994.
- LK Levéltári Közlemények (Bp. 1923–).
- LMA Lexikon des Mittelalters. I–IX. Hrsg. Gloria Avella-Widhalm – Liselotte Lutz – Roswitha Mattejiet – Ulrich Mattejiet. München–Zürich [1977]–1999.
- LSz Levéltári Szemle (Bp. 1961–).
- MaMűL Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. I–XII. Főszerk. Kőszeghy Péter. Szerk. Tamás Zsuzsanna. Bp. 2003–2011.
- MES Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. I–IV. Edd. Ferdinandus Knauz – Lodovicus Crescens Dedek – Gabriel Dreska – Geysa Érszegi – Andreas Hegedűs – Tiburtius Neumann – Cornelius Szovák – Stephanus Tringli. Strigonii–Budapestini 1874–1999.
- MEV Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (Bp. 1989–).
- MGH Monumenta Germaniae historica.
- MGH SS Monumenta Germaniae historica. Scriptores. I–XXXIX. Edd. Ottavio Clavuot – Hartmut Hoffmann – Oswald Holder-Egger – Walter Koller – Felix Liebermann – Christian Lohmer – Klaus Naß – August Nitschke – Reinhold Pauli – Georg Heinrich Pertz – Franz-Josef Schmale – Irene Schmale-Ott – Martina Stratmann – Georg Waitz – Wilhelm Wattenbach. Hannovera–Lipsiae 1826–2009.
- MIÖG Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck–Wien–München 1880–).
- MKSz Magyar Könyvszemle (Bp. 1876–).
- MNy Magyar Nyelv (Bp. 1905–).
- MOL Magyar Országos Levéltár (Bp.).

MREV	A veszprémi püspökség római oklevéltára. Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. I–III. Edita a Collegio Historicorum Hungarorum Romano. IV. Edidit Josephus Lukcsics. Bp. 1896–1907.
MTA	Magyar Tudományos Akadémia (Bp.).
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye (Bp.).
MűÉ	Művészettörténeti Értesítő (Bp. 1952–).
OSzKK	Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (Bp.).
PL	Patrologiae cursus completus. Series Latina. Ed. Jacques-Paul Migne. I–CCXXI. Paris 1844–1880.
PRT	A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. I–XII/B. Szerk. Erdélyi László – Sörös Pongrácz. Bp. 1902–1916.
RA	Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II. Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp. 1923–1987.
SRH	Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Bp. 1937–1938. Repr. szerk. Szovák Kornél – Veszprémy László. Bp. 1999.
Sz	Századok (Bp. 1867–).
T	Turul (Bp. 1893–1946., 1992–).
TSz	Történelmi Szemle. A MTA Történettudományi Intézetének Értesítője (Bp. 1958–).
TT	Történelmi Tár (Bp. 1878–1911.).
ZsO	Zsigmondkori oklevéltár. I–XI. 1387–1424. Szerk. Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 1951–2009.
Zsoldos: Arch.	Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája, 1000–1301. Bp. 2011.

Az 1491. évi pozsonyi béke kiskapui

Egy cseh zsoldoskapitány, Jan Zvolský
alsó-ausztriai birtokszerzése*

„E sakhoggy ő császári felségével szemben az említett békeszerződést Magyarország királyi méltósága nem teljesítette: nevezetesen a százezer forinttal, amelyből csupán 20 ezret törlesztett; azáltal, hogy ő császári felségét Gmünd és Grabern uradalmaktól még mind a mai napig visszatartják; azáltal, hogy ő császári felsége és ezen ország ellen a magyarok bizony jogtalanul újabb háborút indítottak ő császári felségének Magyarország koronájához való jogosultsága, illetve öröksége okán. Ezzel a békeszerződést áthágták, miként nekem arról maga ő császári felsége kegyesen beszámolt.”¹

E bosszús mondatok Christoph Rauber laibachi püspök (1494–1536) és seckauai adminisztrátor (1512–1536) 1518 augusztusában kelt kérvényében szerepelnek, amelyet Miksa német-római császárnak szánt. A beadványban említett, két uradalomhoz hasonlóan a Niklas von Liechtenstein és a seckauai püspök között húzódó konfliktusnak a gyökerei is az 1480-as évekbeli magyar–osztrák háborúk idejére nyúltak vissza. A püspök a stájer nemes bizonyos birtokrészeire annak kegyvesztettsége idején szerzett oklevelet, mivel Liechtenstein hosszú ideig tartó magyarpártisága miatt kiesett a német-római császár kegyéből. Azonban a stájer urat nem sokkal ezután az 1491. évi pozsonyi béke – a forrásban említett békeszerződés – egyik pontja

* Bécsi kutatásaimat az ELTE BTK-n elnyert TÁMOP-pályázat („Európai Léptékkal a Tudásért” TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR pályázat: „Kultúrák közötti párbeszéd” alprojekt) támogatásával végeztem. Tanácsaiért Fazekas István levéltári delegátusnak ezúton is szeretnék köszönetet mondani. Grazban a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány két szakalapítványának segítségével („Diákok a tudományért” Szakalapítvány: DT.2009.május/22.; „Dunatáji népek kutatása” Szakalapítvány: DN.2010/1.) kutathattam. Köszönöm Lakatos Bálintnak és Neumann Tibornak a dolgozat elkészítése során nyújtott segítségét.

1 1518. augusztus 24., Oberburg (fogalmazvány?): „Nun ist derselb tractat eur. kay. mt. von der kunigklichen wierde von Hungernn nicht voltzogen worden, nemlichen mit den hundert tausent gulden, daran sein nicht mer, dann XX^M entricht, so werden noch auf disen heutigen tag eur. kay. mt. die herschafften Grebernn und Gmund vorgehalten. So haben auch die Hungernn den nagsten khrieg unbillicherweiß uber die gerechtigkait unnd erbschafft, so eur kay. mt. zu der cron Hungernn hat, wider eur kay. mt. und derselben landt gefuert, damit auß dem tractat gangen, wie mir dann solichs alles eur. kay. mt. selbst genedigklichen angetzaigt habenn.” – Österreichisches Staatsarchiv (Wien), Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Reichskanzlei, Maximiliana (a továbbiakban: Max.), K. 38, Konv. 1518 Juli–November, 49°. A német idézet pontos fordításában Majorossy Judit volt segítségemre, amit ezúton is köszönök.

értelmében rehabilitálták. 1495 januárjában végül számos birtokát, jogosultságát ténylegesen visszakapta, de nem mindegyiket: például a seckau püspökség által elnyert javakat nem.²

Beadványában Christoph Rauber a jogszerű birtoklás mellett érvelt. Hangsúlyozta, hogy a német-római császárnak nem kötelessége visszaadni Liechtensteinének a vitatott lobmingi úriszéket (Landgericht), illetve az ahhoz tartozó javakat, hiszen ez az 1491. évi pozsonyi megállapodás egyik pontja értelmében csak akkor lenne szükséges, ha Ulászló is gondoskodott volna mindegyik, valaha császári kézben lévő erődítmény visszaszolgáltatásáról. Ezután következnek az egyezmény vonatkozó latin sorai, majd a feljebb idézett sommás megállapítás: Gmündhöz és Grabernhez nem jutott hozzá a császár, a magyarok pedig egyébként sem tartották be az előírt pontokat. Emiatt a Liechtensteinek követelése sem jogos, vonhatjuk le a püspök által sugallt végkövetkeztetést.³ Az érvelés nem volt újkeletű: biztosan tudjuk, hogy lényegét tekintve már húsz évvel azelőtt, 1498-ban is ugyanilyen panasszal hozakodott elő az előző seckau püspök, Matthias Scheit (1481–1502). Liechtenstein természetesen akkor is szóba került, azonban Gmündről és Mittergrabernről nem esett szó.⁴

Az alábbiakban nem ezzel a vízályal, hanem éppen a pozsonyi pontokkal dacoló két eset közül a kevésbé felderített Mittergrabernnel és annak birtokosával foglalkozom. Azt fogom vizsgálni, hogy a kicsiny uradalmat valóban jogtalanul szerezték-e meg, az alsó-ausztriai vár birtoklásával valóban megsértették-e az 1491. évi pozsonyi békét.⁵

Jan Zvolský Máttyás király szolgálatában és Mittergrabern elfoglalása

A Mittergrabern megsejtesző Jan Zvolskýnak (†1516; a német nyelvű forrásokban Schmolsky/Swolsky/Zwolsky) az életéről igen keveset tudunk. Mivel a Cseh Királyságban több Zvole nevű helység is létezett, lehetetlenség lenne közelebb kerülni személyéhez, ha egy később még em-

2 Erre összefoglalóan: *Walter Brunner*: Magyarok a Mura felső-stájerországi völgyében 1480 és 1490 között. In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szerk. Mayer László – Tilcsik György. Szombathely 2003. 44–45., 51–53., valamint *Walter Brunner*: Die Ungarn im obersteirischen Murtal 1480 bis 1490. Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 98. (2007) 25–26., 43–45.

3 A pozsonyi békeszerződés idézett pontja: *Ausgewählte Urkunden zur Verfassungs-Geschichte der deutsch-österreichischen Erblande im Mittelalter*. Hrsg. Ernst von Schwind – Alphons Dopsch. Innsbruck 1895. 434. 30–36. sorok. Magyar fordítása: *Köblös József – Süttő Szilárd – Szende Katalin*: Magyar békeszerződések 1000–1526. Szerk. Köblös József. Pápa 2000. 256–257.

4 Max. K. 8, Konv. 1498 März–April, 175^{r-v}. Kivonata (a sérelmek pontosabb ismertetése nélkül, a vita tárgya a stájerországi Knittelfeldnél fekvő gubernitzbrückei úriszék): *Regesta imperii*. Abt. XIV. *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1493–1519)*. I–IV. Bearb. Hermann Wiesflecker. Wien–Köln–Weimar 1990–2007. (a továbbiakban: RI XIV.) Nr. 8575. A kiadványnak az online elérhető változatát használtam: <http://regesten.regesta-imperii.de/> (a letöltés ideje: 2012. január 10.).

5 Gmünd birtokosára, Mikuláš Španovskýra: *Herbert Pexa*: Nikolaus Španovsky von Lisau. Pfandinhaber von Gmünd, Schrems, Russbach, Besitzer von Zeltsch. Das Waldviertel 55. (2006) 295–303.

lítendő 1507-es adománylevelével nem sietne segítségükre. Ebben teljes nevén szerepel: *Ihann Swolsky von Swol und von Guldenstein*, azaz Jan ze Zvole a na Golštýně/Kolštejně. A két helység, Schmole (Zvole) és Goldenstein (Kolštejn/Branná) Olmüztől (Olomouc) 35–40 km-re északra–északnyugatra található.⁶ Az 1507-es oklevél további fontos adalékkal szolgál: megnevezi Jan testvérét, Bohuš (†1530) is. Ez segít a pontosításban, ugyanis e családban roppant népszerű volt a Jan keresztnév, több családtag is viselte a 15. század közepén, második felében.⁷ (Érdemes megjegyezni, hogy a cseh zsoldoskompanyiakban 1465-ben felbukkanó *Jan Zwoyske* vagy egy 1466-os forrásból ismert *Jan Swoiska* név mögött nem Zvolskýt, hanem – a 15. századi cseh zsoldoskérdést monográfiában vizsgáló Uwe Tresp kutatásai alapján – Jan Svojše ze Zahrádky-t kell látnunk.⁸)

A genealógiai szakirodalom 1480-ból ismeri első említését,⁹ egy 1481. évi forrás fivéréivel és szüleivel együtt említi.¹⁰ A fiúknak ekkor már nyilván nagykorúnak kellett lenniük. Főhősünk jó eséllyel Mátyás morvaországi hadmozdulatai idején állt a magyar király pártjára. A cseh kutatás szerint mindez a 1468-ban Észak-Morvaországban dúló harcok során következett be. Peter Eschenloer munkájából már csak a végeredményről értesülünk: a közelebbiről meg nem nevezett két Zvolský-fivér segítséget kért a magyar királytól, mivel Poděbrad György csapatai Goldensteint és Schmolét el akarták foglalni.¹¹ Mivel Jan Zvolský apjáról az 1448 és 1486 közötti időszakból rendelkezünk adatokkal, az sem kizárt, hogy éppen ő és egyik fivére (azaz Jan Zvolský nagybátyja) volt a két segítségkérő – amennyiben persze Eschenloer szavaiban megbízunk.¹² A család igen korán (már 1476 előtt) felhívhatta magára a magyar király figyelmét. Ugyanis Mátyás jövődöbelijének, Beatrix 1476. évi nászakiséréteinek katonai

6 A birtoklástörténet rövid összefoglalása: *Ladislav Hosák*: Historický místopis země Moravskoslezské. Repr. Praha 2004. 567–568., 584–585. Goldensteinre l. még: *Uő*: Hrad Kolštejn a jeho majitelé. Severní Morava 16. (1968) 11–17.

7 Steiermärkisches Landesarchiv, Graz, Allgemeine Urkundenreihe (a továbbiakban: StLA AUR), 1507 IX 3. A hasonnevű családokra: *Josef Pilnáček*: Staromoravští rodové. Vídeň [Wien] 1930. 398–399. 1506. sz. Jan családjára: uo. 145–146. 443. sz. Egy újabb, némileg eltérő (megbízhatóbbnak tűnő, de a felhasznált források felsorolását nélkülöző) családfa: Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I–VII. Red. Zdeněk Fiala et al. Praha 1981–1989. II. 323. – A család egyéb mellékevei: na Miličích, na Kunovicích. Vö. Moravské zemské deský. I–III. Vyd. Petr Chlumecký et al. Brno–Praha 1856–1957. (a továbbiakban: MZD) II/1 [Kraj olomoucký], 523. (mutató), II/2 [Kraj brněnský], 519. (mutató).

8 *Uwe Tresp*: Söldner aus Böhmen. Im Dienst deutscher Fürsten. Kriegsgeschäft und Heeresorganisation im 15. Jahrhundert. Paderborn–München–Wien–Zürich 2004. 66. 218. j., 68.

9 Az 1470-es évek második feléből is ismerek egy bizonyos Jan ze Zvoléről adatokat (Pozůstatky knih zemského práva knížestství Opavského. I–II. Vyd. Jan Kapras. Praha 1906–1908. I. 100. 51. sz., 103. 82. sz., 199. 37. sz., 121. 45. sz., 122. 48. sz.), azonban egyelőre nincs bizonyítékom arra, hogy ez a személy hősünkkel azonos lenne.

10 MZD II/1, 25. (XII: 167. sz.)

11 Az átállásra: *Hosák, L.*: Historický místopis i. m. 584.; *Peter Eschenloer*: Geschichte der Stadt Breslau. I–II. Hrsg., eingeleit. Gunhild Roth. Münster–New York–München–Berlin 2003. II. 735. 11–29. sorok.

12 Ladislav Hosák Goldensteinnél Hynek és fiai (köztük Jan) birtoklásáról szól, míg Zvole esetében Hynek fivérét, Zikmundot és annak a fiait említi. *Hosák, L.*: Historický místopis i. m. 567. és 584.

kontingensét alkotó aulicusokról készített rövid listán – más cseh és német nevek társaságában, azaz a cseh tartományokat képviselő cseh aulicusok között – négy lóval egy *Zwolsknak* nevezett személy is szerepelt.¹³ A későbbiek ismeretében jó eséllyel Jan Zvolskýt sejtethetjük a név mögött.

Kézenfekvő azt feltételezni, hogy a család tagjai, észak-morvaországi származásúak lévén, a morva hadszíntéren kívül a sziléziai és a lausitzi harcoknak is tevékeny résztvevői voltak. A feltevést csupán szórványos adatok támogatják. Állítólag 1481-ben egy bizonyos Jan Zvolský volt az alsó-lausitzi helytartó (Landvogt).¹⁴ Talán éppen ezzel függhet össze egy másik adat is: Mátyás király Ernő és Albert szász hercegeknek küldött 1481. novemberi levelének utóiratában egy közelebbről meg nem nevezett Jan Zvolskýnak a tudósítására utalt.¹⁵

Főhősünk 1470–1480-as évekbeli politikai szerepéről többet egyelőre nem tudunk.¹⁶ Pontosán az sem ismert, hogy Mittergrabern mikor került a kezére. Egyedül Friedrich von Stubenberg alábbiakban még idézendő, datálatlan – valószínűleg 1495-ben vagy legfeljebb egy-két évvel később írt – kérvényéből szerzünk arról tudomást, hogy egy Mátyás királlyal kötött fegyverszünet (*fridlichen anstant*) értelmében Grabern várát a császár részére vissza kellett volna juttatni. Azonban a fegyvernyugvás idején Zvolský megszerezte Stubenbergtől a várat, ezzel kétezer magyar forintnyi értéket zsákmányolva, majd a békeszerződés (*fridbrief*) után hét évig birtokolta azt. Mivel a pozsonyi szerződésről is szó esik, az erődítményt talán éppen az 1481 májusában megkötött, formálisan egészen 1482 márciusáig tartó fegyvernyugvás idején foglalhatta el a cseh zsoldosvezér.¹⁷ Arra nézve, hogy „hivatalosan” mikor állított ki a magyar kancellária oklevelet Zvolský számára, sajnos a forrás nem jelent fogódzót. Annyi tűnik biztosnak, hogy – nyilván addigi katonai szolgáltatatainak, zsoldjának ellentételezéseként – nyolcezer forintért kapta zálogba a magyar királytól a várat.¹⁸

13 Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. Szerk. Berzeviczy Albert. Közreműk. Gerevich Tibor – Jakubovich Emil. Bp. 1914. 29. 21. sz.

14 *Rudolf Lehmann*: Quellen zur Geschichte der Niederlausitz. I–III. Köln–Wien 1972–1979. I. 31. 114. sz. és 151. 51. j. (Lehmann sajnos nem idézi a forrását.)

15 Mátyás király levelei. Külügyi osztály, 1458–1490. I–II. Szerk. Fraknói Vilmos. A repr. s. a. r. Mayer Gyula. repr. Bp. 2008. 742–743. 98. sz. (a régi kiadásban: II. 180–181.)

16 Az Opavai Tartományi Levéltár (Zemský archiv v Opavě) honlapján elérhető jegyzékek (<http://www.archives.cz/zao/index.html> [a letöltés ideje: 2012. január 16.]) alapján kijelenthető, hogy akár még további, releváns adatok előkerülésére is lehet számítani.

17 StLA AUR, Nr. 7939a (korabeli másolat), ennek (szintén korabeli) másolata: StLA, Archiv Stubenberg Familie (továbbiakban: FA Stubenberg.), K. 16, H. 214. S. I., s. d. – A hadi eseményekre: *Gyalóky Jenő*: Mátyás király, a hadszervező és hadvezér. In: Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. I–II. Szerk. Lukinich Imre. Bp. [1940.] I. 287–288.

18 StLA AUR, 1507 IX 3, *Anton Eggendorfer*: Marktgemeinde Grabern. In: Vergangenheit und Gegenwart. Der Bezirk Hollabrunn und seine Gemeinden. Hrsg., redig. Ernst Bezemek – Willibald Rosner. Hollabrunn 1993. 577.

A pozsonyi béke és Friedrich von Stubenberg visszafoglalási kísérlete

A magyarországi hadszíntérrel szemben a magyarok által Mátyás király idejében megszállt területeken lezajló „visszarendeződés” a mai napig sem ismert részleteiben.¹⁹ A pozsonyi békeszerződés rendkívül érdekes képet nyújt. Világosan kitetszik, hogy még 1491 novemberében is jelentős várállomány volt magyar kézen. Összesen 31 alsó-ausztriai erődítményt említ név szerint a békeokmány, közöttük találjuk Mittergrabernt is. Nem lévén uralkodói kézen, 1492. november 11-ig kellett volna visszajuttatni a német-római császár részére. Tudjuk, hogy Zvolský számára – talán éppen a zsoldja, várfenntartási költségek miatt – Pozsony város révén még 1492-ben is folyósítottak 500 forintot. Elképzelhető, hogy ekkorra – 1493 előttre, talán 1492-re – kell tennünk II. Ulászló oklevelét, amellyel megerősítette a Mátyás-féle elzáróztatást.²⁰ Könnyen lehet, hogy Mittergrabern vára és birtokosa az 1493 elején Alsó-Ausztriába átvonuló fekete sereg kötelékeivel is kapcsolatba került. Ugyanazon év májusában az osztrák hadaknak nemcsak a Thaya melletti sáncok és a fegyelmezetlen, fizetetlen zsoldossereg felszámolása, hanem a pozsonyi békének ellenszegülő erődítmények megszerzése is céljai között szerepelt. Ugyan a támadást elrendelő parancslevélben az elfoglalandó várak között Grabernt is megemlítették, Zvolský aligha jutott a néhai Mátyás király zsoldosainak sorsára.²¹ Csak találgathatunk, hogy III. Frigyes, majd fia, Miksa miért állt el a békeszerződésben előírt rendezéstől.

Mittergrabernről tudjuk, hogy a stájerországi politikában meghatározó szerepet játszó, a stájer főpohárnoki tisztet is viselő Friedrich von Stubenberget illetve apai örökségként.²² Stubenbergnek sajátos módon nemcsak alsó-ausztriai uradalma miatt adódtak az 1490-es évek közepén problémái. 1494 februárjában Miksa elrendelte a nemes azon birtokainak összeírását,

19 *Neumann Tibor*: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). Első közlemény. Sz 144. (2010) 349–356., az 1491 végi állapotok térképe: uo. 350.

20 *Úó*: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). Második közlemény. Sz 145. (2011) 338. és uo. 229. j. Az II. Ulászló-féle megerősítésről az 1507. évi adománylevélben olvashatunk – mindenféle pontosabb időpont megnevezése nélkül: StLA AUR, 1507 IX 3.

21 *Arnold Luschin*: Niederösterreichische Regesten. Blätter des Vereines für Landeskunde NF 3. (1869) 39. 80. sz. (nyomdahiba miatt 1483. május 17-i dátummal). Érdekességképp jegyzem meg, hogy 1492-ben Mátyás fekete seregének legismertebb hadvezérének, Jan Haugvicnak egy bizonyos *Sigmund Zwolsky* volt a sztropkói várnagya (*Iványi Béla*: Bátfi szabad királyi város levéltára, 1319–1526. I. Bp. 1910. 447. 3040. sz., DF 215 813.). Az adatra Neumann Tibor hívta fel a figyelmet. – Az 1493. évi hadjáratról és a benne érintett személyekről önálló tanulmányban szeretnék beszámolni.

22 *Helmuth Feigl – Thomas Stockinger*: Die Urbare der Herrschaften Maissau und Sonnberg, anlässlich der Teilung des Erbes nach Georg von Eckartsau im Jahre 1497. Wien–Köln–Weimar 2008. 16. Friedrich von Stubenberget 1478-ban a császári kamarások (Kammerer) között találjuk (*Burkhard Seuffert*: Drei Register aus den Jahren 1478–1519. Untersuchungen zu Politik, Verwaltung und Recht des Reiches, besonders des deutschen Südostens. Innsbruck 1934. 100.), pályájára röviden: *Paul-Joachim Heinig*: Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik. I–III. Köln–Weimar–Wien 1997. I. 184. („er schon längst [seit 1485] recht selbständig im Gremium der »Anwälte« Friedrichs III. in der Steiermark wirkte und zweifellos zu den kaiserlichen Räten gerechnet werden muß” – uo.).

amelyeket apjától örökölt és jelen pillanatban az uralkodó kezén voltak. Főként stájerországi jószágokról volt szó. A részben Karintiában, részben Stájerországban fekvő anyai öröksége is veszélybe került, de az eddig feltárt források alapján látszik, hogy az jóval kisebb hullámokat vetett és az azt övező viták feltehetően hamar elcsitultak.²³

A mittergraberni helyzet a többi Stubenbergbirtokkal szemben teljesen másként alakult: a türelmetlen tulajdonos maga vette kezébe az ügyet. 1495 februárjának végén, március legelején Stubenberg emberei és graberni parasztok megrohmozták az ottani várat, Zvolskýt kiostromolták, foglyul ejtették, majd pedig Bécsújhely felé hurcolták azzal a szándékkal, hogy átadják a stájer főúrnak. E magánakció természetesen kiváltotta az alsó-ausztriai kormánysezék (Niederösterreichisches Regiment) ellenkezését és Miksa haragját is. Zvolský megsegítésére Bernhard von Westernach bécsújhelyi kapitányt küldték, akinek a parancs értelmében a cseh birtokost vagy Bécsújhelyre vagy egy másik, uralkodói kézben lévő várba kellett szállítania.²⁴ Az ügyet a kormánysezék egyik tagja tartotta kézben, az Ennsen inneni Ausztriát (Österreich unter der Enns) irányító, azaz a landmarschalli tiszteet betöltő Christoph von Liechtenstein zu Nikolsburg vezette bíróság (Landmarschallengericht) előtt folytatódhatott a vita. Eredetileg 1495. szeptember 1-jén került volna sor a tárgyalásra, azonban Christoph von Liechtenstein az ülnökök, Johann Waldner kancellár és Johann Fuchsmagen németalföldi távollétére hivatkozva mindezt elnapolta.²⁵

Valamikor később Zvolskýt és Stubenberg emberét Bécsújhelyre idézték meg. Ekkor ismételtlen meghagyták a stájer főúrnak, hogy a cseh katonát engedje szabadon és a javait adja vissza. A mittergraberni uradalmat a landmarschallra bízták addig, amíg az ügy le nem záródik. Ezekről a részletekről már Friedrich von Stubenberg datálatlan, Miksa római királynak írt panaszleveléből értesülünk. Ebben a stájer főúr azt állította, hogy hétezer forintnyi kára származott a pozsonyi béke előtti időszakból (a vár elfoglalásával kétezer forint értékű jószága vészett el), további háromezer forintra tette a békeszerződés után elszenvedett anyagi veszteségét.²⁶ Ezenkívül igencsak sérelmezte, hogy a cseh zsoldoskapitány óriási kárról számolt be, miközben Zvolský Mittergrabern elfoglalásakor sokkal több mindent talált benne, ami viszont Friedrich von Stubenberg tulajdona volt. A szolga egyébként sem a stájer főpohárnok akarata szerint cselekedett: engedtlenségből fogta el Zvolskýt és akarta ura kezére

23 RI XIV. Nr. 409., 698., 984., 15 533. (1501: végleges döntésről is szó esik), ill. az alább idézett kérvénye is nagyon röviden kitér az anyai örökségre. Vö. még: *Johann Loserth*: Geschichte des Altsteirischen Herren- und Grafenhauses Stubenberg. Graz–Leipzig 1911. 151–152.

24 1495. március 2., Bécs. StLA AUR, Nr. 9345, 9346.

25 Niklas Liechtenstein zu Nikolsburg alsó-ausztriai Landmarschall Friedrich von Stubenberg stájer főpohárnoknak. 1495. augusztus 13., Nikolsburg. StLA, FA Stubenberg, K. 22, H. 276. Megjegyzem, a németalföldi tartózkodás nem felel meg a valóságnak, hiszen ebben az időben a wormszi birodalmi gyűlés zajlott, tehát maga a császár elsősorban Wormsban lehetett (vö. RI XIV. passim és Deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I. V. Reichstag von Worms 1495. I–II. Bearb. Heinz Angermeier. Göttingen 1981.).

26 Minderről jegyzék is készült, amely napjainkra elveszett, de egy 1504-ben készített oklevéllistán szerepel: „C. Item [...] ain register, was herr Fridrich von Stubenberg selig, was schaden er darinnen hat zu Graben durch den Schmalseltzky genomen hat” – *Johann Loserth*: Das Archiv des Hauses Stubenberg. Graz 1906. 91.

adni. Stubenberg kizárólag csak azt parancsolta, hogy ostromolják meg a várat, majd a javainak bitorlóját élve, az ingóságaival együtt engedjék el. Nyomatékosan kérte Miksát, járjon közbe mind a magyar királynál, mind pedig a landmarschalli bíróság ülnökeinél, hogy a római király visszatértéig a tárgyalást állítsák le, a landmarschall pedig jutassa vissza neki Mittergrabent.²⁷

Váratlan fordulat: a római király Zvolskýt kezdi támogatni

Friedrich von Stubenbergnek egészen biztosan nem az imént részletezett kérvény volt az utolsó próbálkozása. Elképzelhető, hogy a stájer főúr nemcsak a római, hanem a magyar királynál is mindent megtett uradalma visszaszerzése érdekében.²⁸ A sok fáradságos munka végül meghozta az eredményt. 1497 februárjában Miksa egyik oklevelében arra kérte II. Ulászlót, hogy Friedrich von Stubenberg tanácsosa részére adja át a várat, annak tartozékait, amelyeket a pozsonyi béke ellenére mindeddig visszatartottak.²⁹

Az átadásra azonban valószínűleg nem került sor, ugyanis 1501 októberéből olyan adat ismert, amely éppenséggel az 1497. évi adattal szöges ellentétben áll: Miksa parancslevelében Erhard von Polheim tanácsosától Zvolskýt mittergraberni uradalmának védelmét kérte.³⁰ Az 1501-es forrásból azt is megtudhatjuk, hogy Zvolskýt a római király szolgái közé is felvették. Nyilván az udvarba való bekerülés a kiszemelt uradalmom megszerzéséért folyó küzdelemben fontos előrelépést jelentett. (Ne feledjük, Friedrich von Stubenberg esetében egy igen befolyásos stájerországi birtokosról volt szó, akinek több évtizedre nyúltak vissza udvari kapcsolatai.)³¹

Érdekes adat a már többször említett 1507-es adománylevél azon passzusa, amely szerint Friedrich von Stubenberget vétkesnek találták a pozsonyi béke megsértésében, fentebb már részletezett katonai akciójával a római királyt „földesúri” (Erbherr) és tartományúri (Landesfürst) minőségében megsértette. Mindezt pedig fő- és jószágvesztéssel kellett bünhődnie.³² Az ítéletnek nyilvánvalóan Friedrich von Stubenberg életében, tehát 1502. november 18-i halála előtt kellett történnie. A Stubenberg család egyetlen alsó-ausztriai uradalmának elvesztése akár még

27 StLA AUR Nr. 7939a, ill. a másolata: uo., FA Stubenberg, K. 16, H. 214.

28 Vö. az 1504-es oklevéljegyzék vonatkozó sorával: „F. Item, ain klains scatel mit sendbriefen und copeyen auff khunig von Ungarn von Grabern wegen, daran nicht vil gelegen” – *Loserth, J.*: Das Archiv i. m. 96.

29 1497. február 15., Innsbruck. RI XIV Nr. 4687.

30 1501. október 1., Innsbruck. RI XIV. Nr. 12 539. (Az iratot is használtam: Max. K. 12, Konv. 1501 Oktober–Dezember, 151^{r-v}.)

31 Vö. 22. j.

32 „dieweil aber etwan Frydrich von Stubmbergh mutwilligklich und frevenlich wider gemelten frid und vertrag [...] welhs ime in keinerley weyße dermassen wider uns als sein rechten erbheren und landsfürsten zu handeln gepurt hat und umb sollichs fridbrachs und frevenlich verachtung, er mit seinem leib und guet uns verfallen, auch damit all sein gerechtigkeit so er zu dem gedachten sloß und guetern Mittergrabern gehabt mit solicher tat verwirckht und verloren” – StLA AUR, 1507 IX 3.

elképzeltető is lenne, az utódok visszaszerzési kísérleteinek hiányát és Zvolský felkarolását talán éppen ennek tulajdoníthatjuk. A stájer főúrat az általam ismert adatok alapján azonban egészen biztosan nem végezték ki, a stájerországi birtokok is megmaradhattak.³³

A cseh zsoldoskapitány ügye elérte a legmagasabb diplomáciai szintet. Egyelőre nem látjuk világosan, hogy Zvolský ügyes manőverezései miként zajlottak, pontosan mely tényezőknek köszönhette sikerességét. Azonban az biztos, hogy a római király környezetében kiépített kapcsolatai mellett a magyar királyra is számíthatott. Kapcsolatrendszerének mozgatásával pedig legfőbb célja minden bizonnyal az volt, hogy Miksától végre Mittergrabernre oklevelet nyerhessen. Egy 1506. áprilisi forrásból értesülünk arról, hogy Zvolský érdekében maga II. Ulászló király avatkozott közbe, Miksánál kérte a mittergraberni birtoklásban való megerősítést. Főhősünk ugyancsak emiatt járt akkoriban a bécsi udvarban. A római király a cseh birtokost tanácsosaihoz küldte tovább, amellyel a zsoldoskapitány teljesen elégedett volt.³⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy 1506 márciusban a Habsburg–Jagelló-kapcsolatok különösen intenzívek voltak, március 20-án Bécsújhelyen a felek örökösödési szerződést hoztak tető alá. Egy ilyen kisebb ügy elsimítására joggal számíthatott a magyar király. Azonban időközben, 1506 májusában gyors fordulat állt be a két ország kapcsolatában, kitört a háború, amely nyilvánvalóan ellene volt mindenféle gyors rendezésnek. Az alig két hónappal később, július 19-én Bécsben megkötött békével vált ismét lehetségessé, hogy a másfél évtizede húzódó ügy végére pontot tehessenek. A békeszerződésnek az a passzusa érdemel különösen figyelmet, amely a vitatott kérdésekben – az 1491. évi pozsonyi békéhez hasonlóan – közös delegátusok összehívását írta elő.³⁵ Ez történhetett az alsó-ausztriai uradalom esetében is, az 1507. évi diploma sorából csak erre következtethetünk.³⁶ Ugyan Házi Jenő jóvoltából ismerjük valamennyire a kétoldalú, delegációs tárgyalások történetét, rendelkezünk a követségek adattárával, azonban az általuk felhasznált forrásanyag alapján nem eldönthető, hogy pontosan mikor került

33 Végrendelete 1502. június 16-án kelt, sem a grazi, sem pedig a bécsi példányt nem tudtam használni. Vö. Loserth, J.: *Das Haus* i. m. 152.

34 „De hoc autem quod Ser.tis V. petyt quod nos quedam bona in Mittergrabern que Ioannes Zwolsky pro quadam summa pecuniaria detinet eidem confirmaremus significamus Ser.ti V. quod prefatus Zwolsky apud nos pridie fuit quem pro ea re ad consilium nostrum misimus adeo quod de hoc remansit bene contentus.” – Schottwien (*Schadwien*), 1506. április 2. Miksa római király II. Ulászló magyar és cseh királyhoz. ÖStA HHStA, Privatbesitz: Urkundenreihe, Nr. 11 176. Ezúton is köszönöm a tulajdonosnak, hogy használhattam a családi levéltárat. A levél nagyobb részt a Bakóc Tamás, az Erdődiek, illetve a Stubenbergerek közötti viszályról szól. Nem kizárható, hogy az alsó-ausztriai uradalom és Császárvár körüli ellentétet feloldani akaró politikai törekvések eredője kis időre egy helyre eshetett, azonban a különböző irányú manővereket megfelelő források híján kockázatos lenne „megelőlegezni”. A Stubenberg–Erdődi-konfliktusra: *Hermann Zuszanna*: Keseregjenek vétkük büntetésén. Ítélet Vörösvárról és végzés Rákoson. In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. [Bp.] 1998. 81–98.

35 A békeszerződés magyar fordítása (jelzetekkel, kiadási adatokkal): *Köblös J. – Süttő Sz. – Szende K.*: Magyar békeszerződések i. m. 269–274.

36 „wir uns auch mit gemelten unnserm oheim dem kunig zu Hungern und Behem durch unser baidere rete und botschaftten unnder anderin verwilligt und vertragen” – StLA AUR, 1507 IX 3.

sor Mittergrabern megtárgyalására.³⁷ 1507 első hónapjai tűnnek a legvalószínűbbnek, február 28-án Sopronban ültek össze először a két fél küldöttei, ahonnan az osztrák delegáció csak egy hét múlva tért vissza Bécsbe. Az osztrák követek beszámolójukban azonban Mittergrabernről nem szólnak.³⁸ Bárhogya is történt, feltehetően március 25-re a kedvező döntésnek meg kellett születnie. Miksa kancelláriája ugyanis ezen a napon az üggyel kapcsolatban két parancslevelet állított ki. A végrehajtással Wolfgang von Polheim főkapitányt, az alsó-ausztriai kormánysszék fejét és Hans Madert, a tartományúri úri javak kezelőjét (Vizedom in Österreich unter der Enns) bízta meg. Polheimnek a Zvolský nevére kiállított, az ügyet végképp lezárni kívánó, függőpecsétet ölelő levelet is elküldték, amelyet Maderhez kellett továbbítani. Az oklevél átadásának és nyilván a cseh zsoldoskapitány birtokba lépésének volt egy felettébb furcsa feltétele is. A vizedom felé magának Jakob Fuggernek kellett írásban igazolnia, hogy a magyar király valóban kifizetett bizonyos pénzeket (*der kunig zu Hunngern die verfallen suma gellts, so er uns inhallt des jungsten vertrags zu Wienn beslossen, erlegt*), mint megtudjuk, tízezer forintot.³⁹ Az idézetben olvasható „bécsi szerződés” egyértelműen az 1506. május–júniusi osztrák–magyar háborút lezáró megállapodásra vonatkozik. Jóllehet Miksa háborús retorikájában azzal indokolta az 1506 késő tavaszán kitört háború jogosságát, hogy nem fizették ki azt az összeget, amely a pozsonyi megállapodás szerint járt neki,⁴⁰ az 1507. márciusi forrásban említett „elmaradt fizetés” is erre utal, azonban az 1506. júniusi bécsi békeszerződés nem tartalmazott semmiféle pénzügyi követelést.⁴¹

A római király 1507. márciusi parancslevele nyomán Wolfgang von Polheim május 8-án továbbította Hans Mader felé Miksa diplomáját.⁴² Az utóbbi hónapok sikeres, olajozott ügyintézésének Zvolský számára nyilvánvalóan további költségei is voltak. Jól mutatja ezt Matthäus Hofer udvari szolgálonak 1507. június 12-i levele. Ebben biztosította Hans Madert, hogy a magyarok

37 A Jagelló-kori delegációs kísérletekre: *Házi Jenő*: Határszéli viszályaink az osztrákokkal a Jagellók uralkodása alatt. A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve 1. (1931) 50–71.; *Hannes P. Naschenweng*: Beiträge zur Geschichte der Diplomatie und des Gesandtschaftswesens unter Maximilian I. 1500–1508. I–II. Phil.-Diss. Graz 1978. II. [Anhang] IV., magukra a személyekre: uo. II. passim.

38 A négy osztrák követ jelentése (1507. március 7., Bécs): Max. K. 17, Konv. 4, 63^r–64^v.

39 1507. március 25. Max. K. 17, Konv. 4, 98^v–99^r., Kaufbeuren. Teljes szövegű kiadásuk: *Seuffert, B.*: Drei Register i. m. 146. Az eredeti oklevelek a HHStA Allgemeine Urkundenreihe nevű állagában találhatóak. Másolatuk: DF 287 400–287 401. Érdekes, hogy a vizedomnak szóló példányon a Fuggerekre vonatkozó kitételt az oklevél elkészítése után jegyezték fel a dátumsor alá egyfajta utóiratként.

40 *Szabó Dezső*: Küzdelmeink a nemzeti királyságért 1505–1526. Bp. 1917. 105.

41 Egy 1506. augusztusi forrásban egy bizonyos, Fuggereknek utalt „Ungarngeld”-ről hallunk, de hogy ez miként állt kapcsolatban ezzel az üggyel vagy akár a bécsi békével, nem ismert. *Hermann Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. I–V. München 1971–1981. III. 334., 554. 10. j. („Eine Anweisung KMs aus dem Ungarngeld an die Fugger ddo. 1506 Aug. 14, Eisenerz”, [Max. K. 17, Konv. 1, f. 15 nyomán]). A pozsonyi békében előírt pénzbeli kárpótlásra: *Neumann T.*: Békékötés II. i. m. 340–343. A rendelkezésre álló források alapján számomra egyelőre nem világos, hogy a tízezer forintot miért kellett a magyar királynak kifizetnie. (A Jan Zvolský által az 1480–1490-es években Mittergrabern birtoklásával Friedrich von Stubenbergnek okozott kár egyébként a stájer főnemes datálatlan kérvénye szerint szintén tízezer forintra rúgott. L. feljebb.)

42 DF 287 402.

pénze meg fog érkezni, a régóta áhított oklevélért cserébe pedig felajánlott a vizedom számára száz rajnai forintot, amit Zvolský fizetne ki neki.⁴³

A magyarok által fizetendő összeg egészen biztosan megérkezett, erre legfőbb bizonyíték a Jan Zvolský részére kiállított diploma. Nem 1507 márciusa szerepel a dátumsorban, hanem 1507. szeptember 3-án Innsbruckban kelt az oklevél, úgyhogy még az is elképzelhető, hogy egy nem várt, egyelőre még nem ismert fordulat következett be, ami miatt ismét ki kellett állítani az oklevelet.⁴⁴ Jan Zvolský tehát szívós munkával – az oklevél indoklása szerint elszenvedett kárait, korábbi és jövőbeli szolgálataira való tekintettel, valamint II. Ulászló közbenjárására – a római királytól jóváhagyást nyert Mittergrabernre. Az uradalmat a zálogösszeg visszafizetéséig megtarthatta, mi több, a Stubenbergekkal megegyező jogokat (*als ir frei aigen guet von alter her yngewer ynnengehabt*) gyakorolhattak rajtuk. A másik kedvezményezett a másik Zvolský-fiú, Bohuš volt, illetve természetesen az ő leszármazottaik.⁴⁵ A hosszas harcot legfőképp a nyolcezer forintos zálogösszeg elvesztése-megtartása indokolhatta, maga az uradalom kis területet ölelt fel, illetve kevés jövedelmet jelentett.⁴⁶

Az adathiány mellett talán az alacsony bevételeknek, a Stájerországtól való nagy távolságnak is tulajdoníthatjuk, hogy a stájer családban sem Friedrich von Stubenberg utódai, sem pedig más rokonok nem szálltak harcba a birtokért, legfeljebb csak jogcímként tarthattak igényt rá. A Zvolský (vagy ausztriai birtoklásuk idején Schwolskynak nevezett) család egészen 1559-ig bírta Mittergrabernt, ekkor az uradalmat Wenzel Schwolsky (talán Jan Zvolský unokája) eladta a Roggendorfoknak.⁴⁷

Az elmondottakból látható, hogy a dolgozat legelején idézett, Mittergrabern jogtalan birtoklásáról tett kijelentés egészen biztosan csúsztatás.⁴⁸ Mégis minek tulajdoníthatjuk Zvolský sikerét? Részben talán korábbi, morvaországi kapcsolatai segíthették. Nemegyszer cseh méltóság-

43 DF 287 403. – Hofer más ügyekben is vállalt közvetítő szerepet (nyilván némi fizetségért): pl. RI XIV. Nr. 15 187.

44 Azt publikált itinerárium hiányában nehéz megmondani, hogy esetleg egy korábbi, 1507. évi, esetleges innsbrucki tartózkodás során nem állíthatták-e ki az oklevelet.

45 1507. szeptember 3., Innsbruck. StLA AUR, 1507 IX 3. Korabeli másolat, az eredetit „mit unsern kuniglichen anhanngunden insigel” állították ki.

46 1544-ben kb. 190 forint folyt be földesúri adók formájában. *Eggendorfer, A.*: Marktgemeinde Grabern i. m. 578.

47 Érdemes hangsúlyozni, hogy Friedrich von Stubenberg Mittergrabernért folytatott harcában utódaira is gondolt, az ő nevükre is szólhattak oklevelek („F. [...] darbey der jungen herren von Stubenberg senndbrieff” – *Loserth, J.*: Das Archiv i. m. 91.). Nem szól a Stubenbergekek korai mittergraberni birtoklásáról: *Uő*: Geschichte i. m. 163., 181. Mittergrabern történetére vö. még: *Eggendorfer, A.*: Marktgemeinde Grabern i. m. 577.

48 A seckai püspök Gmünddel kapcsolatos vádjai is sántítanak, igaz, nagyobb valóságtartalmuk van, mint a mittergraberni esetben. Mikuláš Španovskýt Zvolskýhoz hasonlóan támogatta II. Ulászló. Erre részletesebben (helyhiány miatt) itt nem tudok kitérni. Vö. *Pexa, H.*: Nikolaus Španovský i. m. 300–302.; RI XIV. Nr. 16 787., 16 958.

viselőik, másszor morva nemesek okleveleinek a megerősítéséhez adta pecsétjét,⁴⁹ Bohuš testvére pedig például (morvaországi) bírósági ülnökként mutatható ki.⁵⁰ 1510 végén a testvérpár II. Ulászlótól megerősítést kapott bizonyos, végrendelet révén örökölt morvaországi birtokokra.⁵¹ Ugyanakkor azt se feledjük, a római király egy harcedzett, nagy „kapcsolati tőkével” rendelkező zsoldoskapitányt nyert. A történetből világosan kiderül, hogy Jan Zvolský sikeres megkapaszkodása az említett tényezők mellett főként a pozsonyi békeszerződés be nem tartásában leginkább érdekelt II. Ulászló és a megállapodás pontjaihoz (olykor csak látszólag) ragaszkodó Miksa politikai játszmájának, a két uralkodó között fennálló viszonyrendszerben bekövetkező gyors fordulatoknak volt köszönhető, amit a cseh zsoldoskapitány jó érzékkel ismert fel és használt ki.

49 Pl. 1496: MZD II/2, 79. XVII/8. sz. 1511: MZD II/1, 176. XVII/88. sz. Az előbbi Szentgyörgyi Péter austerlitzai birtoklása ügyében Pozsonyban kelt. Érdekes, hogy ekkoriban a Szentgyörgyiek familiárisai között egy bizonyos Sigismundus Zwolczky/Schwolczky/Schwonczky is feltűnik (1509: DL 103 090., DF 293 711.; 1520: DL 23 487., 23 488.). Elképzelhető, hogy azonos Jan Haugvic 1492. évi sztropkói várnagyával. Vö. 21. j.

50 Pl. 1511: MZD II/1, 172. XVII/74. sz.

51 MZD II/1, 173. XVII/79. sz.